

УЧАСТЬ ЧЛЕНІВ НАРОДНОЇ РАДИ У СТВОРЕННІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПАРТІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ (березень 1990 – серпень 1991 рр.)

Досліджено роль депутатів-народорадівців у формуванні багатопартійної системи в Україні, організаційному становленні та діяльності однієї із найвпливовіших партійних структур на політичній арені республіки 1990–1991 рр. – Партії демократичного відродження України.

Ключові слова: багатопартійна система, політичний плюралізм, партійна структуризація суспільства, Народна Рада, Партія демократичного відродження України.

Постановка проблеми, її актуальність і рівень дослідженості. У березні 1990 р. уперше за багато десятиліть функціонування радянської політичної системи до вищих органів законодавчої влади республіки були обрані представники сил, опозиційних до комуністичного режиму. Об'єднавшись в парламентський блок “Народна Рада”, опозиційні кандидати необхідною передумовою для продовження боротьби за набуття Україною статусу суверенної і демократичної держави вважали реформування політичної системи, ключовим елементом чого мало стати становлення багатопартійності. Про важливість творення поліпартійного середовища як інструменту подолання владної монополії КПРС і запоруки незворотності демократичних процесів у республіці вже у першій промові у Верховній Раді заявив один із лідерів опозиційної депутатської групи І. Юхновський: “Найважливішим кроком на шляху політичних реформ є багатопартійна система як механізм встановлення політичного партнерства, уникнення помилок і вибору оптимального шляху суспільного розвитку”

Підкова Ігор Зеновійович, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів.

© Підкова І.З., 2013

[1, с. 45]. Одночасно із визначенням ролі політичних організацій у політичних трансформаціях поступово сформувалися й базові політичні парадигми вітчизняної багатопартійності: антитоталітаризм, антикомунізм, антиунітаризм і демократизм, особливе значення яких для кардинальних змін у суспільному розвитку неодноразово підкреслювали народорадівці. То ж відразу після парламентських виборів 1990 р. і скасування 6-ої статті Конституції СРСР про “керівну і спрямовуючу роль КПРС” (14 березня 1990 р.) у республіці розгорнувся первісний етап формування багатопартійної системи. Однією з найвпливовіших партійних сил на політичній арені республіки, яка сприяла досягненню нею реального суверенітету й активізувала розгортання загальнодемократичних процесів в Україні, стала Партія демократичного відродження України (ПДВУ), у творенні та діяльності якої ключову роль відігравали депутати-народорадівці.

Актуальність статті зумовлена необхідністю наукового аналізу проблем становлення партійного плюралізму в Україні; з’ясування місця та ролі депутатів, членів Народної Ради, у формуванні демократичних партій у республіці, зокрема ПДВУ; вивчення базових ідеологічних цілей, засад і принципів діяльності ПДВУ для проведення кардинальної суспільної модернізації; висвітлення політичних ініціатив депутатів—членів ПДВУ з метою консолідації і координації діяльності новоорганізованих партій, створення на республіканському і всесоюзному рівнях єдиного демократичного фронту протидії комуністичному режиму; дослідження заходів парламентської фракції ПДВУ і партійної організації в цілому з трансформування СРСР у Співдружність незалежних держав, відстоювання суверенітету республіки, забезпечення загальнодемократичних і державотворчих процесів в Україні.

Історіографія проблеми. Історичні та політологічні аспекти становлення ПДВУ як політичної партії знайшли фрагментарне висвітлення у низці наукових розвідок і окремих монографіях [2]. Однак, дослідники практично оминули увагою значення у цьому процесі опозиційного парламентського об’єднання – Народної Ради, члени якої ініціювали і сприяли організаційному становленню ПДВУ,

витворенню базових принципів та ідеологічних засад організації, формуванню парламентської фракції ПДВУ. Тож відтворення автором історичних обставини виникнення і діяльності ПДВУ на початковому етапі багатопартійності, дослідження участі у цих процесах депутатів Народної Ради і партійної парламентської групи становить *головну мету* цієї наукової розвідки.

Джерельну базу з досліджуваної проблеми складають матеріали, які за видовими ознаками і змістом джерел можна поділити на кілька груп: документи і матеріали державних органів влади та управління УРСР; матеріали структур Компартії України; програмні документи, ухвали, звернення та ін. керівних органів ПДВУ і парламентської партійної групи, а також політичних об'єднань, до складу яких входили члени партії; інтерв'ю, заяви і виступи членів парламентської фракції ПДВУ з трибуни Верховної Ради України тощо. Значна кількість цих матеріалів зберігаються у державних архівних установах Києва, Львова, Тернополя, Харкова. Різноманітні документи щодо з теми опубліковано в збірниках, упорядкованих О. Гаранем, А. Слюсаренком, М. Томенком, В. Яблонським [3] та ін.

П'ятий рік горбачовської Перебудови став визначальним у реформуванні політичної системи в Українській РСР, оскільки саме 1990 р. ознаменувався розгортанням процесу багатопартійності в республіці. Один за одним походили установчі з'їзди опозиційних до комуністичної системи політичних партій, й наприкінці року в Україні вже діяло не менше 15 нових партійних об'єднань. Однією із ключових партій у демократичному просторі України, яка відіграла важливу роль у діяльності Верховної Ради України 12 скликання і суспільних трансформаціях 1990–1991 рр., стала Партія демократичного відродження України.

Історія становлення ПДВУ тісно пов'язана як із закладенням підвалин багатопартійної системи в Україні, так і з процесами демократизації правлячої КПРС–КПУ. На переломі 1989–1990 рр. у КПРС розгорнувся внутрішньопартійна дискусія з питань оновлення партійної програми, яка започаткувала розмежування партійних рядів на реформаторів

і консерваторів. Наближення чергового з'їзду КПРС спричинило появу позазастатутних об'єднань комуністів, які висували власні ідейно-політичні платформи. Якщо в таборі консервативного крила виникли організації марксистського і неосталіністського штибу, то у реформаторському середовищі сформувався рух за “перетворення КПРС із держструктури в сучасну ліву партію”. Ідеологічні й організаційні засади цього руху були викладені у документі “Демократична платформа до XXVIII з'їзду КПРС”, ухваленому на Всесоюзній нараді партклубів і парторганізацій у січні 1990 р. [4, с. 3]. Демплатформівський рух швидко здобув численних прибічників серед комуністів, які створювали осередки по цілому Радянському Союзу. В Україні найпомітніший вплив “Демплатформа” набувала у великих промислових містах сходу і півдня республіки (Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Суми, Миколаїв, Одеса) [5, арк. 31]. Найгучніше заявив про себе Харківський партійний клуб, співголовами якого стали майбутні члени парламентської опозиції – В. Гриньов і Є. Кушнарьов. Окремі осередки прихильників “Демплатформи” виникали і на заході республіки (зокрема, діяв партклуб і у Львові), однак помітного впливу на політичне життя регіону вони не справляли.

Власне, під гаслами “Демплатформи в КПРС” та, орієнтуючись на політичні вимоги Міжрегіональної депутатської групи (скасування 6-ї статті Конституції СРСР про “керівну і спрямовуючу роль” КПРС, демократизація виборчої системи, закон про землю і власність, новий Союзний договір тощо), рядові комуністи (найбільше у східних і південних областях республіки) кандидували на парламентських виборах у березні 1990 р. й у багатьох випадках зуміли перемогти висуванців партaparата обласного і республіканського рівнів.

У ситуації гострої кризи комуністичної ідеології, загрози перемоги консервативної лінії у КПРС, падіння авторитету партійних органів і скорочення чесельності партії, новообрані народні депутати-комуністи, які стояли на позиціях “Демплатформи”, виступили ініціаторами радикального оновлення досі “непохитної” КПУ. Прихильники демократизації КПУ скликали 24-25 березня 1990 р. у Харкові 1-шу

республіканську конференцію партклубів, на якій завершилося об'єднання сил, що стояли на позиціях “Демократичної платформи в КПУ” [6, арк. 6]. У внутрішньопартійній дискусії вони відкидали монополію однієї ідеології в партії, відмовлялися від принципу демократичного централізму, відстоювали право на створення фракцій і угруповань, домагалися перетворення Компартії на партію парламентського типу [7, арк. 26]. Радикальну лінію щодо демократичних перетворень у КПУ відстоював член опозиційної групи в Парламенті В. Гриньов, який закликав “завоювати більшість у партії, створити фракцію, а потім на базі фракції створити нову партію” [8, арк. 92]. Його колега по опозиції Є. Кушнар'ов, посилаючись на те, що 55,6% комуністів вважають неминучим розмежування у партії, заявляв: “Розкол у партії сьогодні реально існує, перш за все з ідейних позицій. Чи закінчиться він організаційним розколом, я не берусь передбачати. Хоча вважаю, що розділення партії неминуче” [9, арк. 21–22]. На цьому етапі внутрішньопартійних дискусій українські демплатформівці віддавали перевагу еволюційним змінам (до речі, на відміну від їх російських колег, які активно виступали за негайне організаційне виокремлення демократичного крила із КПРС). У питаннях суспільних трансформацій демплатформівці своїми пріоритетами вважали: забезпечення суверенітету України на основі нового Союзного договору; досягнення реальних політичних, економічних і духовних свобод кожного громадянина; національне відродження українського народу та інших народів, що проживають в Україні, тощо. Щодо взаємовідносин із КПРС, то більшість делегатів висловилися за “організаційну і матеріальну незалежність Компартії України, що керується власною Програмою і Статутом у добровільному ідейно-політичному союзі компартій республік” [10, с. 3]. Ця формула була близькою до головних постулатів звернення депутатів-комуністів, членів Демблоку (І. Драч, Р. Лубківський, Д. Павличко, В. Яворівський), які, не вірячи у можливість “відродити Україну волею консервативної більшості членів ЦК КПУ”, “хотіли бачити Комуністичну партію України окремою лівою партією,

партією не керованою з Москви” [11, с. 1]. Подібні ідеї відстоювали і рядові партійці, які бачили КПУ, або частиною КПРС на конфедеративній основі (28,7%), або незалежною партією (36,7%) [12, с. 2]. Однак, більшість демплатформівців все ще сподівалися на здатність КПУ до кардинального оновлення.

Політична лінія “Демплатформи” зазнала нищівної критики з боку ЦК КПУ й особисто В. Івашка. Лідер комуністів на березневому 1990 р. пленумі ЦК КПУ зазначав: “Невідкладні завдання вбачаємо в тому, щоб рішуче розмежуватися з угрупованнями, які намагаються зруйнувати, розколоти партію. Для нас неприйнятна так звана “Демократична платформа”, з її “сумнівними ідеями”. Резолюція пленуму закликала до зміцнення єдності партії на основі марксизму-ленінізму й “організаційно розмежуватися з тими, хто став на шлях боротьби проти лінії партії” [13, с. 1].

Після організаційного оформлення Народної Ради представники “Демплатформи” увійшли до її складу на автономних правах як “Демократична платформа в КПУ”. Демплатформівці О. Ємець і В. Філенко стали заступниками голови Народної Ради. Засади своєї діяльності у парламенті комуністи-демплатформівці окреслили у документі під назвою “Декларація депутатської групи “Демократична платформа КПУ” [14, с. 2]. Депутати-демплатформівці підкреслювали, що дотримуватимуться наступних принципів: пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими; плюралізм форм власності; надання всім політичним партіям рівних прав замість монополії партійно-державного апарату на владу; неприйняття моноцентризму (відомого під назвою “демократичний централізм”) і ствердження поліцентризму; боротьба за суверенітет Української РСР; перетворення Верховної Ради на професійний, постійно діючий парламент та ін.

Слід зауважити, що у Парламенті практично відразу після виборів депутати-комуністи сформували кілька моделей політичної поведінки: депутати-комуністи – члени Руху, у більшості випадків, після отримання депутатських мандатів публічно вмотивовуючи своє рішення, здавали партійні квитки і сформували політичне осердя парламентської опозиції – Народної Ради; депутати-комуністи – члени

“Демплатформи”, продовжуючи внутрішньопартійну дискусію щодо реформування КПУ, у Верховній Раді склали активну частину парламентського опозиційного блоку; частина депутатів-комуністів зайняли в парламенті нейтральну позицію, позиціонували себе як “незалежні” й ситуативно вступали у контакти із Народною Радою; чисельно найбільша й ідеологічно наймонолітніша група комуністів-депутатів, об’єдналася у “групу “239” і докладала значних зусиль для консервування статусу КПУ в політичній системі республіки.

Виступаючи за демократизацію КПУ, реформаторське крило залишалось активним у складі партії до першого етапу XXVIII з’їзду Компартії України (червень 1990), на якому їхня позиція зазнала жорсткої критики. Ідеологічні розходження всередині КПУ врешті-решт призвели й до організаційного розриву. У липні 1990 р. у Києві відбулася спільна нарада депутатської групи “Демплатформа Компартії України”, Координаційної Ради партклубів України, делегатів XXVIII з’їзду КПРС і XXVIII з’їзду КПУ – прихильників “Демплатформи” [15, арк. 137]. Учасники наради зробили висновок про “нездатність КПРС до самореформування” і вирішили створити нову політичну партію лівоцентристської орієнтації “не комуністичну, але й не антикомуністичну” й заявили про готовність співпрацювати з реформаторським крилом Компартії [16, с. 2]. До організаційного комітету нової партії увійшли депутати, здебільшого члени Народної Ради. Співголовою оргкомітету став народорадivecь В. Філенко, який дотримувався різко критичних оцінок ролі Компартії як політичної організації. Зокрема, в одному зі своїх виступів заступник голови Народної Ради зазначив: “При читанні матеріалів Нюрнбергського процесу я думав, якщо замість “СС” поставити “КПСС”, то це було б один до одного” [17, арк. 95]. Після наради про свій розрив із КПУ заявили 28 народних депутатів, що входили до групи “Демплатформа в КПУ”, й закликали інших народних депутатів поставити загальнонародні інтереси вище партійних. Вихід депутатів-демплатформівців продовжив загальну тенденцію розриву з Компартією, яка розвивалася у суспільстві. Розрив із КПУ відомих у республіці людей ще більше стимулював вихід партійних лав рядових комуністів,

який незабаром набув значного розмаху. Тільки за 1990 р. лави КПУ залишило 329 тис. осіб (10% від загальної кількості членів), а приплив нових членів скоротився у десятки разів [18, с. 4]. Так, за сім допутчівських місяців 1991 р. заяви на вступ у Компартію на Тернопільщині подало 28(!) осіб [19, арк. 21], а на Харківщині – 973 особи (у 4 рази менше, ніж у 1989 р.) [20, арк. 5].

Політичне опертя для реалізації своїх програмних завдань депутатська група демплатформівців у Народній Раді вбачала у заснуванні власної партійної сили (первісна назва партії – Українська партія демократичної згоди), установчий з'їзд якої відбувся 1-2 грудня 1990 р. [21, арк. 185], в якому серед 320 делегатів брали участь і 18 депутатів-народорадівців. На момент з'їзду у лавах новоствореної партії нараховувалося 2340 осіб, три чверті з яких були колишніми комуністами. Заявив про свій вихід із рядів Компартії і голова Народної Ради І. Юхновський. Лідер народорадівців, виступаючи як гість з'їзду, заявив: “Хочу оголосити офіційно про свій вихід із лав КПРС. І я б радив тим комуністам, які звертались до мене за порадою вступати в партії демократичного блоку” [22, с. 2].

З'їзд обрав сім (!) співголів керівного органу партії – Координаційної Ради ПДВУ, що, ймовірно, мало продемонструвати демократизм партійної організації, толерантність партії щодо проявів фракційності і врахування регіональних особливостей. Серед співголів ПДВУ були представники всіх регіонів України — від Львова до Донецька. Народну Раду у партійному керівництві преставляли В. Гриньов, В. Філенко, О. Ємець [23, арк. 79]. Оскільки у партії відразу проявилися себе два ідейні напрями – соціал-демократичний і ліберально-демократичний – це відбилося й на партійних програмних вимогах. Різні ідеологічні підходи до вирішення суспільних проблем проявилися у задекларованому намірі партії розвивати співробітництво і з Соціалістичним, і з Ліберальним інтернаціоналами [24, с. 165].

ПДВУ головним своїм завданнями вважала “перетворення України на демократичну незалежну державу з ефективною ринковою економікою і соціальною захищеністю громадян”, “пріоритетність прав людини перед правами

будь-якої соціальної і національної спільноти і пріоритетність прав народу перед правами держави”. У Декларації ПДВУ зазначалося, що партія домагатиметься багатопартійності, відстоюватиме громадянські та політичні права людей, боротиметься проти монополістичного централізму, за ліквідацію державної власності й безперешкодний розвиток всіх форм власності [25, арк. 190]. Документ підсумовував: “Наша мета – демократичне відродження України, формування політичних і правових умов для свободи і соціальної творчості людей” [26, арк. 192].

Різкої критики на з’їзді зазнала комуністична ідеологія і радянська економічна модель. Лідери ПДВУ Ф. Філенко і В. Гриньов почергово з трибуни з’їзду критикували КПУ як організацію, яку “підтримує номенклатура і люмпенізовані елементи” і висловлювали недовіру радянській версії соціалізму. “Я не вірю, що ми на шляху реалізації соціалізму досягнемо будь-чого у країні. Я принциповий противник соціалістичного вибору” [27, арк. 186], – заявляв В. Гриньов. У своєму зверненні “До народу України” партія заявила, що політика КПУ є “перешкодою на шляху побудови демократичної Української держави”. Майбутнє Союзу ПДВУ бачила в скасуванні його державності, припиненні дії Конституції СРСР й одночасному утворенні Співдружності республік “у вигляді традиційного для міжнародної практики союзу суверенних держав” [28, арк. 195]. Народні депутати, члени ПДВУ, сформували на автономних засадах фракцію у Народній Раді. Лідером парламентської фракції (група “Демократичне відродження України”), яка налічувала понад 20 депутатів, було обрано В. Філенка. Зі створенням ПДВУ як парламентської партії фактично завершився процес партійної структуризації Верховної Ради України, яка за зовнішніми ознаками поступово набувала рис професійного представницького органу влади західного типу.

Ідеологічна різноплановість ПДВУ, її відкритість до політичної дискусії й компромісів, готовність співпрацювати з іншими політичними силами стали передумовою для започаткування нею широкого міжпартійного діалогу, комунікаторами якого незмінно виступали лідери партії,

члени Народної Ради. Так, ще у червні 1990 р. народні депутати від “Демплатформи” для об’єднання і координації зусиль новостворюваних партій та інших опозиційних структур ініціювали створення Співки демократичних сил України (СДСУ) за участю УРП, СДПУ, оргкомітету Партії зелених України, відділень Демократичного Союзу, Конфедерації анархо-синдикалістів та ін. [29, арк. 96]. Свою дівість Співка спробувала довести великим мітингом у Києві 12 липня 1990 р. (резольція цього заходу містила вимоги про заборону діяльності партій з керівними центрами в Москві, деполітизацію всіх сфер життя, розпуск КДБ, націоналізацію майна КПРС, засудження культу особи Леніна тощо) [30, арк. 41], однак у наступний період СДСУ практично припинила своє існування.

Свій шлях боротьби з режимом і пануванням унітаристської політики Центру парламентська фракція ПДВУ вбачала в організації широкого демократичного фронту і на республіканському, і на всесоюзному рівнях. У січні 1991 р. центристське крило Народної Ради організувало у Харкові нараду представників демократичних сил зі всього Союзу. На цій зустрічі за участю 31 делегації з 10 республік СРСР (від України: НРУ, ПДВУ, ДемПУ, ПЗУ, УСДП, СДПУ; від Росії: Рух “Демократична Росія”, Республіканська партія Росії, Демократична партія Росії; від Литви: Саюдіс, Партія незалежності Литви; від Білорусії: Народний фронт Білорусі [31, арк. 54–55]) засновано Демократичний Конгрес – політичну міжреспубліканську коаліцію партій і рухів соціал-демократичного, ліберального і національно-демократичного спрямувань. Основною метою ДК було визначено консолідацію зусиль демократичних сил для мирної ліквідації тоталітарного режиму, демонтажу в цивілізованій формі імперських структур, створення суверенних держав [32, арк. 41]. Учасники Конгресу засудили проект нового Союзного договору й закликали приступити до якнайшвидшої підготовки республіками власного варіанта Договору про співдружність суверенних держав. Головою керівного органу Конгресу – Консультативної Ради – був обраний член ПДВУ О. Ємець. Учасники Конгресу визнали, що запропонований Центром Союзний договір практично

консервує унітарну структуру Союзу РСР, входить у суперечність не тільки з республіканськими деклараціями про суверенітет, а й навіть сьогоденним статусом республік. Конгрес прийняв спільну Декларацію, і як додаток, до неї проект Договору про Співдружність незалежних держав [33, арк. 43–44]. Харківський Конгрес запропонував провести замість союзного республіканські референдуми, де поставити 2 питання – перетворення СРСР на Співдружність незалежних держав або збереження СРСР як єдиної федеративної держави. У випадку невдачі з проведенням республіканських референдумів Конгрес, відкидаючи спроби бойкоту, закликав сказати “Ні” оновленій федерації” [34, арк. 49]. У розвиток співпраці демсил на всесоюзному рівні на поч. березня 1991 р. у Москві прийнято рішення про проведення Міжпарламентської конференції демократичних фракцій парламентів союзних республік. До оргкомітету Конференції, на якій планувалося обговорити проект договору про Співдружність суверенних держав й створити міжпарламентський консультативний орган, увійшли члени ПДВУ О. Ємець, В. Філенко, Т. Стецьків та ін. [35, с. 2]. У майбутньому діяльність українських парламентарів, членів ПДВУ, у рамках Конгресу сприяла консолідації зусиль опозиційних сил у протистоянні диктату Центру й розвитку демократичних процесів на міжреспубліканському рівні.

Розвиваючи співпрацю з російськими демократичними колами, центристське крило Народної Ради обговорювало ідею формування Європейсько-Азійської Співдружності суверенних держав. Майбутня Співдружність мала базуватися на нормах міжнародного права – добровільності входу-виходу, суверенності кожної держави, невтручання у внутрішні справи, вирішення конфліктів виключно мирними засобами, здійснення загальноприйнятих прав людини тощо. До сфер співробітництва держав були віднесені стратегічна оборона, виробництво озброєнь, управління спільними системами енергопостачання, транспорту, зв'язку, охорона навколишнього середовища і створення системи екологічної безпеки, забезпечення прав людини, національних меншин, боротьба з організованою та міжнародною злочинністю тощо [36, с. 3].

Все ж основна увага депутатів-народодорадівців, лідерів ПДВУ, була зосереджена на політичній арені України й протидії федералістським потугам московського Центру зберегти Союз, однак для вирішення цієї проблеми партія застосовувала власну політичну тактику. Зокрема, ПДВУ чи не єдина серед опозиційних партій республіки не мала принципових застережень щодо підписання нового Союзного договору й створення Співдружності суверенних держав. Більше того, ця партія вбачала в них форму мирного демонтажу старої державної системи і трансформації її у цивілізоване суспільство через співдружність рівноправних держав-суб'єктів. “Істина, мабуть, знаходиться між: “Ні – Союзному договору” і “Зберегти Союз будь-якою ціною”, – висловлював свою думку щодо майбутньої союзної трансформації один із лідерів цієї групи О. Ємець, – “Найбільше ідеї суверенітету і входженню в Союз відповідає проект Співдружності держав” [37, с. 2]. Проект групи передбачав трирівневу форму можливого об'єднання. Перший рівень – федеративний: республіки, які забажають, можуть створити союзнa федерацію; другий рівень – конфедеративний; третій – партнерський, європейського зразка, коли угоди з конфедерацією зможуть укласти республіки, які забажають повної незалежності [38, с. 3]. Отже, найприйнятнішою, компромісною державно-правовою моделлю майбутньої Співдружності для народодорадівців-членів ПДВУ вважалася конфедерація. Нове міждержавне утворення мало формуватися на принципах розбудови “знизу” із чітким визначенням структури і взаємовідносин між суб'єктами майбутньої співдружності. Правда, вже у липні 1991 р. один із авторів цього проекту В. Філенко критично оцінював можливість його практичної реалізації, оскільки, Україна “навіть при позитивному вирішенні питання у Верховній Раді, чи взмозі буде взаємодіяти на рівноправних конфедеративних засадах з федерацією, центром якої стане Росія?” [39, с. 3].

Спроба державного перевороту у серпні 1991 р. продемонструвала готовність консервативних сил у союзному керівництві вдатися до силового варіанта розв'язання гордієвого вузла політичних і соціально-економічних протиріч та

поклала край політичним трансформаціям у Радянському Союзі. Депутатська фракція ПДВУ відіграла особливу роль у протидії антиконституційним силам у республіці (зокрема створенні загальнонаціонального політичного блоку “Демократична незалежна Україна”), скликанні 24 серпня 1991 р. позачергової сесії Верховної Ради і проголошення Україною статусу незалежної держави. З цього моменту і сама ПДВУ, і її парламентська фракція активно включилися в процеси якісного розвитку багатопартійності, направлені на досягнення реального впливу партій на формування і функціонування владних структур, підведення під багатопартійну систему законодавчої бази, перегруповання сил для продовження боротьби за владу.

Висновки. Отже, на останньому етапі “Революції розпаду” тривав активний процес політичної структуризації українського суспільства. Упродовж 1990–1991 рр. закінчилась перша, найінтенсивніша хвиля формування нових політичних організацій. Із становленням ПДВУ як парламентської партії фактично завершився період партійної структуризації Верховної Ради, яка за зовнішніми ознаками поступово набувала рис професійного представницького органу влади західного типу. Депутати Народної Ради не тільки відіграли ключову роль в організаційно-інституційному оформленні ПДВУ, але й взяли безпосередню участь у відпрацюванні ідеологічних засад організації, формуванні парламентської фракції ПДВУ, яка презентувала візію партії у Верховній Раді й через законотворчу діяльність сприяла реалізації партійної програми. Члени парламентської групи ПДВУ і керівництво партії запропонували власні варіанти реформування СРСР, багаторівневі моделі майбутньої союзної (конфедеративної) держави і шляхи реалізації політичної незалежності України. У дні серпневого путчу парламентська фракція ПДВУ з іншими громадсько-політичними організаціями забезпечила трансформацію Народної Ради в координаційний осередок антитоталітарних сил для захисту демократії і суверенітету України. Прийняття українським Парламентом Акта незалежності поклало початок новому етапу розвитку політичних процесів в Україні,

в яких партійні структури ПДВУ на позапарламентському і парламентському рівнях активно сприяли становленню України як незалежної держави й формуванню основ демократичного суспільства.

1. Виступ народного депутата УРСР І. Юхновського // Перша сесія Верховної Ради УРСР. – Бюлетень. – 1990. – № 21. – С. 45.
2. Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В.К. Баран. – Львів: НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. – 670 с.; *Бойко О.Д.* Україна у 1985–1991 рр. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку / О.Д. Бойко. – К.: ППіЕНД, 2002. – 306 с.; *Гарань О.В.* Від створення Руху до багатопартійності / О.В. Гарань. – К.: Вид-во тов. “Знання” України, 1992. – 48 с.; *Гарань О.В.* Убити дракона. З історії Руху та нових партій України / О.В. Гарань. – К.: Либідь, 1993. – 200 с.; *Кульчицький С.В.* Закономірності державотворчого процесу у незалежній Україні / С.В. Кульчицький. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. – 160 с.; *Політичні партії України* / За ред. В.М. Якушика. – К.: Кобза, 1996. – 142 с.
3. Україна багатопартійна. Програмні документи нових партій / [упор. і вступ О. Гарань]. – К.: Пам'ятки України, 1991. – 192 с.; *Слюсаренко А.Г.* Нові політичні партії України. Довідник / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К., 1990. – 48 с.; *Яблонський В.* Сучасні політичні партії України. Довідник / В. Яблонський. – К.: Лексикон, 1996. – 150 с.
4. Демократическая платформа в КПСС // Правда. – 1990. – 3 марта. – С. 3.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 32, спр. 2861, арк. 31.
6. Державний архів Харківської області (Держархів Харківської області), ф. П.-2, оп. 207, спр. 574, арк. 6.
7. Держархів Харківської області, ф. П.-2, оп. 207, спр. 574, арк. 26.
8. Державний архів Львівської області (Держархів Львівської області), ф. П.-3, оп. 62, спр. 863, арк. 92.
9. Держархів Харківської області, ф. П.-2, оп. 207, спр. 574, арк. 21–22.
10. *Тертичний О.* Прагнемо альтернативи. Нотатки з 1-ої республіканської “конференції незгодних” / О. Тертичний // Літературна Україна. – 1990. – 5 квітня. – С. 3.
11. Звернення до членів Руху та до всіх громадян України // Літературна Україна. – 1990. – 8 березня. – С. 1.

12. *Бєбик В.* “Держархів За... Проти... Важко відповісти” / В. Бєбик, О. Киричук, В. Полохало // Радянська Україна. – 1990. – 21 березня. – С. 2.
13. Резолюція Пленуму ЦК Компартії України “За зміцнення єдності партійних рядів” // Радянська Україна. – 1990. – 6 квітня. – С. 1.
14. Склад “Демократичної платформи КПУ” // Літературна Україна. – 1990. – 21 червня. – С. 2.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2767, арк. 137.
16. *Борткевич С.* Створюється нова партія / С. Борткевич // Літературна Україна. – 1990. – 23 серпня. – С. 2.
17. Держархів Львівської області, ф. П.-3, оп. 62, спр. 863, арк. 95.
18. Для порівняння з КПРС вийшло понад 55% комуністів Естонії, 37% комуністів Латвії. Всього ж ряди Компартії за останні роки перебудови 2 млн 712 тис. осіб залишили КПРС / “Хроніка”. Повідомляє українське незалежне інформативне агентство “Республіка” // Народна газета. – 1991. – № 2. – березень. – С. 4.
19. Державний архів Тернопільської області, ф. 1, оп. 39, спр. 137, арк. 21.
20. Держархів Харківської області, ф. П-2, оп. 207, спр. 723, арк. 5.
21. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2768, арк. 185.
22. Виступ голови Народної Ради, академіка І. Юхновського на установчому з’їзді Партії демократичного відродження України (2 грудня 1990 р.) // Літературна Україна. – 1990. – 13 грудня. – С. 2.
23. Держархів Львівської області, ф. П.-3, оп. 62, спр. 863, арк. 79.
24. Статут ПДВУ. Україна багатопартійна: програмні документи нових партій / Перед., упоряд. О.В. Гарань. – К.: Пам’ятки України, 1991. – С. 165.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2768, арк. 190.
26. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2768, арк. 192.
27. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2768, арк. 186.
28. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2768, арк. 195.
29. Держархів Львівської області, ф. П.-3, оп. 62, спр. 953, арк. 96.
30. Держархів Львівської області, ф. П.-3, оп. 62, спр. 863, арк. 41.
31. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2905, арк. 54–55.
32. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2905, арк. 41.
33. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2905, арк. 43–44.
34. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2905, арк. 49.
35. *Білоус А.* Попереду – міжпарламентська зустріч / А. Білоус // Вечірній Київ. – 1991. – 15 березня. – С. 2.

36. Білоус А. Вибрані місця з “Демократичного Конгресу” / А. Білоус // Голос України. – 1991. – С. 3.
37. Писаренко С. Момент істини настав / С. Писаренко // Голос України. – 1991. – 26 червня. – С. 2.
38. Скачко В. ПДВУ дивиться в майбутнє / В. Скачко // Голос України. – 1991. – 5 липня. – С. 3.
39. Філенко В. Федерація чи Співдружність? / В. Філенко // Голос України. – 1991. – 12 липня. – С. 3.

Надійшла до редколегії 03.07.2013 р.

Рецензент: Р.М. Шуст, кандидат історичних наук, професор, декан історичного факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

Підкова І. З.

ПАРТИЙНАЯ СТРУКТУРИЗАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ: К ВОПРОСУ УЧАСТИЯ ЧЛЕНОВ НАРОДНОЙ РАДЫ В СОЗДАНИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ УКРАИНЫ (март 1990 г. – август 1991 г.)

Исследована роль депутатов-народорядовцев в формировании многопартийной системы в Украине, организационном становлении и деятельности одной из самых влиятельных партийных структур на политической арене республики 1990–1991 гг. – Партии демократического возрождения Украины.

Ключевые слова: многопартийная система, политический плюрализм, партийная структуризация общества, Народная Рада, Партия демократического возрождения Украины.

Pidkova I.

PARTY RESTRUCTURING OF POLITICAL OF UKRAINE: ABOUT THE PARTICIPATION QUESTION OF MEMBERS OF THE PEOPLE'S RADA IN THE CREATION AND ACTIVITY OF PARTY OF DEMOCRATIC REVIVAL OF UKRAINE (March 1990 - August 1991)

The role of deputies-narodoradovtsiv in the formation of a multi-party system in Ukraine, institutional development and activity one of the most influential party structures in the political arena of the republic in 1990-1991. - Party of Democratic Revival of Ukraine.

Key words: multi-party system, political pluralism, the party structuring of society, the People's Parliament, the Party of Democratic Revival of Ukraine.